

Cigányzenészek a két világháború között

Hajnáczy Tamás kisebbségpolitikai szakértő, a Kopp Mária Intézet a Népesedésért és Családokért (KINCS) kutató elemzője, valamint a Károli Gáspár Református Egyetem Egyház és Társadalom Kutatóintézete Romológia Kutatóműhelyének megalkalulása óta (2015) állandó munkatársa. Fontosabb kutatási területei a Kádár-korszak cigánypolitikája, illetve a Horthy-kor meghatározó, de eddig kevésbé kutatott cigány szervezete, a Magyar Cigányzenészek Országos Egyesülete. A Gondolat Kiadónál 2019-ben látott napvilágot egy olyan forráskiadvány, amely a Magyar Cigányzenészek Országos Egyesületének és a Magyar Cigányzenészek Országos Szövetségének a levéltári és sajtódokumentumait dolgozta fel a két világháború közötti időszakból merítve.*

A szerzővel **Izso Zita** és **Ayhan Gökhan** beszélgetett a Romano Maria Radio Kultúrmozsa című műsorában. Cikkünk ennek alapján készült.

– Miként kerültél közel a témához, és hogyan kezdted a cigánysággal, illetve a cigányság történetével foglalkozni?

– Alapvetően hadtörténész akartam lenni, és szociológusként a határon túli magyarsággal, magyarországi szegénységgel foglalkozni. Amikor elkezdtem az egyetemet, egyszakos rendszerré redukálták a bölcsészképzőt, több szakért fizetni kellett. Ezért az építőiparban dolgoztam, hogy a többszakos tandíjat fizetni tudjam. Érettségivel – jobb híján – a sithordó brigádba osztottak be, ahol alapvetően a mai napig zömében cigány származású emberek dolgoznak. Ott voltam egy szem nem cigányként, és akkor hirtelen rájöttem, hogy sokkal jobban érdekelnek a kollégáim, mint a hadtörténelem. Ekkor jött egy váltás, ezután kezdtem el a szociológián a romológiára járni, kisebbségpolitikára, meg a Corvinusra kisebbségvédelmi menedzser szakokra. Tehát ezeket végeztem el, és így adta magát, hogy történelemmel is foglalkozzak a szociológia mellett, mert a történelmi érdeklődésem megmaradt. Az egyetemi oktatásban hiányát éreztem úgy a szociológia szakon, mint a kisebbségpolitikán is annak, hogy – bár a jelenről sok mindent tudunk, vagy tudni vélünk – arról azonban, hogy miként jutott el egy-egy kérdés ide, arról nagyon keveset. Voltak emblemikus szakirodalmak, de alapvetően mélyebb ismeretekkel nem rendelkezünk. A szocialista korszakot alaposan fel kell tárnunk ahhoz, hogy tudjunk a jelenről valamit mondani. De amikor nagyjából a végére értem annak, amit célul tűzttem, újabb kérdések keletkeztek, hogy akkor mi

volt a szocialista időszak előtt? Így jutottam el a Horthy-korszakig, amiről végül is a könyvem szól.

– Visszatérve az építőiparban végzett munkádra: mik voltak azok a tapasztalatok, amik elindították benned ezt az érdeklődést? Kialakultak esetleg személyes kapcsolatok, barátságok?

– Igen! Ott alapvetően héttől ötig együtt dolgoznak az emberek. Tehát hasonló napirendünk volt, közös ebédek, közös reggeli, közös kávézások, közös szusszanás, amikor lehetett pihenni. A nehéz fizikai munka összekovácsolja az embereket, és eléggé balesetveszélyes az építőiparban dolgozni. Különösen bontásnál vagy állványon. Oda kell figyelni egymásra. Így teltek, múltak a napok, egyre jobb lett a kapcsolat, és akkor egy idő után teljesen otthonossá vált az a közeg, amiben én az egyetem mellett életvitelszerűen, tehát heti két-három napot töltöttem.

– Tehát hiába jönnek az emberek alapvetően eltérő közegekből, a munka annyira közel hozza egymáshoz őket azáltal, hogy együtt kell dolgozni, meg egymásra kell támaszkodni, meg kell bízni egymásban.

– Hát ez azért ezt elősegíti. Köztudott, hogy ennek ilyen integrációs szerepe van. A szocialista korszakban például, amikor létrehozták a brigádokat, a cigányság is bekerült a gyárakba. Alakultak közös brigádok, ugyanakkor voltak jellemző munkakörök, amiket idézőjelben mondva cigány brigádnak neveztek. Ennek ellenére elindult egyfajta együttélés. Tehát akkor is működött.

* Hajnáczy Tamás (szerk.): Cigányzenészek harca a két világháború közötti Magyarországon – Gondolat Kiadói Kör, Budapest, 2019.

Azóta az interjúban a tervek között említett folytatás is megjelent Hajnáczy Tamás szerkesztésében. Az idén áprilisban kiadott Cigányzenészek mozgalma a boldog békeidők Magyarországon című kötetet szintén a Gondolat Kiadó Kör gondozta.

– *Ahogy haladtál előre a tanulmányokban, kialakult egy véleményed a cigányságról? Az a sok minden, amit megtudtál, mennyire fedte azt, amit mondjuk eredetileg elképzeltél róluk?*

– Nem volt elképzelésem, prekonceptióm. Én eleve úgy szeretek kutatni, hogy nem keresek egy elméletet, hogy majd azt igazoljam, nincs elgondolásom, hogy ahhoz gyűjtsek adatot, azt támasszam alá, vagy vessem el. Inkább olyan nagyobb témákat választok ki, amiről kevés ismeretünk van, vagy egyáltalán nincs, és akkor azt az ember feltárja, azáltal lesz képe róla.

– *A szegénységkutatásban hogy jutottál a zenészekig? A Horthy-korszakban ugyanúgy voltak szegénységben élő cigányok is, mégis a zenészeknél kötöttél ki.*

– Igen. 2016-ban elnyertem a *Gypsy Lore Society* fiatal kutató díjat, több nemzetközi együttműködésben, konferencián, kutatásban is részt vettem (RomaInterbellum: Roma Civic Emancipation between the Two World Wars, Network of Academic Institutions in Romani Studies). Egy ilyen nagy nemzetközi projektben több mint húsz ország kapcsolódik be, én voltam a magyarországi képviselő. Gyártottam a tanulmányokat, forrásközléseket. Alapvetően elkezdtem a sablonos rendészeti és közegészségügyi anyagokat összeszedni, megírni, ám kiderült, hogy ők nem erre kíváncsiak, hanem a cigány önszerveződésre a két világháború közötti időszakban. Hát mondtam, nálunk ilyen nem volt. Az volt az elterjedt tudományos nézet, hogy ilyen nem volt. Hát jó, jó, de valamit muszáj találni, mert hát minden országban volt, és Magyarország elég fontos a téma szempontjából, nem lehet fekete folt a térképen. Akkor találtam egy címet, a Magyar Cigány Zenészek Országos Egyesülete, ezen indultam el. Levéltári kutatásba kezdtem, de nem volt sok anyag, mert megsemmisült, nem adták le. A sajtóanyaga viszont ennek a szervezetnek abban a húsz évben, amit vizsgáltam hatalmas volt. Közel húszezer sajtócikket néztem végig. Ezt úgy kell elképzelni, hogy két hónapig reggeltől estig azokat olvastam. Izgalmas volt, hogy nekem reggeli kávé mellé mindig jutott például 1926., mit tudom én milyen cikk. Abban a két hónapban teljesen „képben kerültem” abban, hogy 1918-tól 38-ig mi történt napi szinten. Így nyomon követtem, hogy milyen volt akkor a korszellem, mi izgatta az embereket, mert néha más cikkeket is elolvastam. Érdekes száz évvel korábbi újságokat lapozgatni egész nap. Ebből válogattam ki ezer cikket, a legfontosabbnak ítélteteket, majd abból lett kiválasztva az a nyolcvan, ami a kötetbe került. Abból az ezer cikkből készült el viszont a kötet hetvenoldalas bevezető tanulmánya, ami összgezi az egyesület történetét.

– *Ezek a cikkek milyen fejlődési vonalat fednek le, mutatnak be, tárnak fel? Honnan akartak eljutni –honnan jutottak el – hová?*

– Az volt a szervezet genezise, hogy a cigányzenészek egy általános, nagy, országos zenés szervezetbe

voltak betagozva, egyfajta fiókirodaként. 1908-ban létre akarták hozni a saját szervezetüket, eldöntötték, hogy megcsinálják ezt az egyesületet azért, hogy hathatósabban tudják védeni a saját érdekeiket. Elsősorban tehát nem nemzetiségi törekvésként kell ezt elképzelni, hanem úgy, mint egy szakszervezetet, aminek voltak etnikai vonásai is. Az egyesület alapszabálya, működése, működési elve, céljai mind-mind szakszervezeti jellegűek voltak, de sokan mégis azt hitték, s hiszik, hogy ez egy nemzeti-iségi törekvés volt.

– *Akkor más szakszervezetek mintáit követték, és itt az etnikai összetartozás csak melléközöngé volt?*

– Szervező erő volt az is. A cigányzenészek sajtós csoportja még a cigányságon belül is. Ott is elhatárolódnak, meg a zenészek világán belül is el akartak határolódnak. Az volt a szerencsés helyzetük, hogy az adott korszakban a cigányzenészek céljai teljes mértékben illeszkedtek a magyar állam és a belügyminisztérium céljaihoz. Hozzá tartozik, hogy a szervezet nagyon nagy támogatást élvezett az adott időszakban. A belügyminisztérium például különböző rendeleteket adott ki, hogy védje a cigányzenészek érdekeit. Közrejátszott ebben az, hogy Trianont követően a cigányzene, a cigányzenészek egyfajta revizionizmus, az életben tartás törekvésének a jelképévé váltak. Kicsit hasonló volt, mint a Rákóczi szabadságharc leverése után a tárogató. Ezért nagymértékben támogatták őket, így sikerült nekik egy tízezer fős szervezetet létrehozni, több mint negyven fiókirodával, alapszabállyal. Volt saját folyóiratuk, ami európai kitekintésben szinte egyedülállónak tekinthető. Ebben a korszakban az egész világon összesen négy országban hoztak létre a cigányok folyóiratot, mégpedig Magyarországon elég igényeset. Ez volt a Magyar Cigányzenészek Lapja. Alapítottak zeneiskolát, cigányzenész-iskolát, ami szintén egyedülálló kezdeményezésnek tekinthető nemzetközileg is, és ezt mind-mind állami segítséggel.

– *Mik voltak azok az alapvető törekvések, amiket képviseltek? Milyen célokat akartak elérni? A könyvben olvastam, hogy például a dzsesszzenészekkel voltak nézeteltéréseik, illetve hogy a Magyar Rádióval is vívtak valamiféle harcot.*

– Az a húsz év, amit vizsgáltam, sorozatos konfliktusokról is szólt. A cigányzenészek a konkurens zenészeket folyamatosan próbálták háttérbe szorítani, és ebben is élvezték a belügyminisztérium támogatását, mert Trianont követően, ahogy már említettem – a nemzeti identitás szempontjából a dzsessz kevésbé volt kívánatos zenei irányzat, mint mondjuk a klasszikus cigányzene. Ez magyarabb volt. Egyébként a cigányzenészek is érintettek voltak Trianon miatt, mert sok híres prímást ugyanúgy elűzték az elcsatolt területekről, mint magyarokat. Nekik ez ugyanúgy a mindennapok részét képezte. A külföldi dzsesszzenészek komoly vetélytársai voltak a cigányzenészeknek. Sikerült elérniük a bel-

ügyminiszternél, hogy rendeletet adjon ki, melyben lényegében szinte kitiltotta az országból a külföldi dzsesszenekarokat. Ez továbbra sem oldotta meg az anyagi gondjaikat, mert azért a cigányzenészek nagy része nélkülözött. Él az a sztereotíp kép, hogy a magyar cigányzenészek turnéztak világszerte ebben az időszakban, és semmi anyagi gondjuk nem volt. Ez igaz is volt mondjuk két tucat emberre, akik tényleg híresek voltak, elismertek, a legjobb budapesti kávéházakban, éttermekben zenéltek. De a nagy többségre, tehát egy kisvárosi cigányzenészre nem az volt a jellemző, hogy felveti a pénz. És amikor a külföldi ellenlábasait tulajdonképpen így kiiktatták, akkor még mindig ott voltak az úgynevezett parasztzenészek. Ezek azok a földművesek, mondjuk kisbirtokosok, nagybirtokosok, akik alapvetően a mezőgazdaságból éltek, és mellesleg zenélgettek, sokszor a maguk által készített hangszereken. Néprajzi kiadványokban találunk róluk fotódokumentációt. Akik „másodállásban” lakodalmon vagy valamilyen falusi ünnepségen zenéltek, konkurenciát jelentettek a cigányzenészeknek. Velük szemben szintén támogatásra leltek a minisztériumnál, mert működési engedélyhez kötötték a zenélést, amit csak a Magyar Cigányzenészek Országos Egyesülete vagy az Országos Zenész Egyesület adhatott ki. Alapvetően tehát ezzel is jó helyzetbe kerültek. További gondot okozott, hogy a külföldiek kitiltása után, itthon is sorra alakultak a hazai dzsesszenekarok. Azt kívánták elérni, hogy őket is korlátozzák, de ez már nem volt végigvihető minisztériumi szinten. Annyit viszont elértek, hogy a fővárosban kiadtak egy rendeletet, mely szerint bizonyos százalékgig cigányzenészeket kell alkalmazni a zenés esteken.

Megalapították a Bihari Zeneiskolát, hogy minél többen megtanuljanak kottából is játszani. Az első évfolyamra százhatvanan iratkoztak be. Nemcsak gyermekeknek, fiataloknak adtak zenei képzést, időseknek is ugyanúgy tanítottak kottaolvasást. Rendeztek egy úgynevezett Nóta ünnepét, hogy az abból befolyó összeget az iskolára fordítsák. Ezen ezer cigányzenész lépett fel egyszerre, még a Filmhíradóba is bekerültek.

A következő konfliktus a Rádióval alakult ki. A Magyar Rádió kitalálta, hogy egy általa kinevezett szakértő dönti majd el, hogy milyen dalokat játszhatnak. A cigányzenészek ezt úgy élték meg, hogy cenzort kaptak a nyakukba, ezért a cigányzenész társadalom egy része sztrájkba lépett, a másik rész viszont tovább játszott a Magyar Rádióval, ők voltak az úgynevezett sztrájktróók. Ez az egyesületen belül is törést jelentett, ami végül folytatódott, mert itt igazából a két legelismertebb prímás és csoportjai között alakult ki a nézeteltérés. A konfliktustengely aztán később áthelyeződött a prímások – mert alapvetően ők vezették az egyesületet – és az úgynevezett kis cigányok (így hívták a nem prímásokat) közé. Végül a kis cigányok vették át az egyesület vezetését, de addigra már odáig fajultak a belső ellentétek, hogy külső beavatkozásra volt szükség. 1938-ban ha-

tósági biztost rendeltek ki az egyesület vezetésére, hogy valahogy működőképes maradjon.

– *Olyan kézzelfogható eredményeket is sikerült tehát elérni, hogy például javítsák a cigányzenészek életkörülményeit?*

– Az egyesület célkitűzéseiben és a jegyzőkönyvben rendszeresen napirenden volt, hogy kedvezményesen juthassanak gyógyszerhez, legyen egészségügyi ellátásuk, temetkezési segély, betegellátás stb. Ezek is hasonló célok voltak, mint bármely más szakszervezeté Magyarországon vagy Nyugat-Európában. Az első ilyen szakszervezeti jellegű kezdeményezések egyébként a temetkezési segély miatt jöttek létre. Csak az volt a gond, hogy az egyesület tagdíjat is szedett. Mivel azonban a cigányzenészek jelentős részénél nem volt biztosított a rendszeres megélhetés, ők nem tudták fizetni a tagdíjat sem. Ebből kifolyólag nem tudták biztosítani a temetkezési segélyt, betegség esetén a támogatást. Így idővel aztán a cigányzenészek úgy voltak az egyesülettel, hogy fizessenek tagdíjat, de mit kapok érte? Ezért sokan otthagyták az egyesületet, tehát valahol önmagát emésztette fel a szerveződés. Volt néhány év 1933 után, amikor nem is működött. Önmagukat oszlatták fel, hogy ennek így nincs értelme. Ördögi kör alakult ki: nem volt pénzüik, hogy azokat a szociális vívmányokat, amiket célul tűztek ki, elérjék. Emiatt az emberek elszállingóztak az egyesületből, így aztán még kevesebb tagdíj jött be.

– *Kicsit maradvány még a dzsessznél: nem ironikus visszanezve, hogy akkor küzdöttek a műfaj ellen, ma meg gyakorlatilag elkülöníthetően itt van a roma dzsessz, amit cigány zenészek játszanak?*

– Hát ez érdekes, meglepő volt számomra is. Voltak olyan cigányzenészek, akik azt képviselték, hogy a dzsesszt nem támogatják, nem szeretik, mert konkurenciát jelent. Szervezetük egyik fő célkitűzése is ez volt, amit az alapszabályokban is rögzítettek. Ténylegesen kiharcolták, hogy minden szinten korlátozzák őket, ahol csak lehetett. Ettől függetlenül voltak már akkor is dzsesszenekarok, a cigányzenészek gyorsan átképezték magukat, megtanulták a számokat, mert arra volt igény. Ez hasonlóan működik most is például, amikor jönnek be a japán vagy kínai turistahajók a Dunáról Budapestre, és a cigányzenészek megtanulnak japán meg kínai dalokat is játszani, amit mindig nagy eufóriával fogadnak. A keresletre mindig is reagáltak, de akkor nem az volt a jellemző, hogy tömegesen átpártoltak volna a dzsesszre. Helyenként megesett, de nem ez volt a jellemző. A cigány zenésztársadalom akkoriban eléggé elhatárolódott a dzsessztől.

– *Szolgálhat-e az egyesület, mint önszerveződési történet, mai szemmel nézve akár kedvező példaként is? Az önszerveződés olyan példaként, amelyben együtt tudtak működni bizonyos célok elérése érdekében, vagy tökéletesen kudarcosnak tekinthető az egyesület munkája?*

– Nem tekinthető kudarcosnak. Annak ellenére sem, hogy a kitzúzott célok többségében nem érték el. Abból a szempontból érdekes, hogy a szervezetnek volt negyven fiókirodája meg tízezer fős tagsága. A XX. századi történelemben példaértékű és eléggé egyedülállónak tekinthető nemcsak Magyarországon. Nem napjainkban, mert ma már rengeteg cigányok által létrehozott alapítvány, szervezet van. Alapvetően a szakszervezeti jellege mellett ez kulturális szervezet volt. Másik célja az volt, hogy a cigányzenét népszerűsítse. A szocialista korszakban mondjuk eleve nem volt támogatott, hogy legyen saját egyesület. Egy-két apró kezdeményezés történt, amit szigorúan az állam ellenőrzött, hozott létre, és szüntettet meg. Ez viszont az ő saját elgondolásaiknak eredménye volt. Európai léptékben is elég jelentősnek számít, hogy egy egész országot lefedő szervezetet hoztak létre.

– *Mi okozta azt, hogy ennek vége lett?*

– Már említettem a belső ellentéteket. Ezek miatt az egyesület 1938-ra gyakorlatilag teljesen diszfunkcionálissá vált. A kirendelt hatósági biztos felügyelte meg valójában vezette is az egyesületet, amit azért akartak megtartani, mert a működési engedélyek kiadásához szükség volt a fennmaradására. Abban a pár évben, amikor megszűnt (1933-tól 1935-ig nem működött) az egyesület, külön rendeletben szabályozták, hogy miképp lehet így is kiadni működési engedélyt.

– *Nem volt terv, hogy később felelőssék a szervezetet?*

– Az 1938-as évvel zártam le a kötetet, de a szervezet még tovább élt. A szocialista korszak hajnalán szüntették meg, amikor valamennyi társadalmi szervezetet felszámolták: vagy átalakították, vagy átforgatták a tagságát egy szocialistább szervezeti egységbe.

– *Az nem foglalkoztatott – gondolom, közben találtál híres primásokról cikkeket, adatokat –, hogy egy-egy életúton elindulsz, és azon keresztül próbálsz megmutatni több mindent?*

– Ezt tervezem. Két személy vált nagyon érdekesség számomra: Magyar Imre és Bura Károly. Kettejüket a távolabbi rokoni szálakon túl a sógorság is összekötötte, de a legnagyobb ellenfeleknek számítottak az adott korszakban. A szakmai féltékenység mellett – hogy ki a jobb, meg ki keres többet a kávéházakban –, az egyesületben sokszor kettőjük között húzódott a konfliktustengely. E két személy élettörténetét akarom kidolgozni, összehasonlítva a közös pontokat. Párhuzamos életrajzban szeretném megírni, mert ők számos ponton mindig éppen a másik térfélen álltak, és ezáltal érdekes lehet, hogy az egyik miként látta, és a másik milyen szempontrendszer szerint közelített az időszerű kérdésekhez, problémákhoz. Ez egy nagy terv. Alapvetően volt egy kisebb budapesti kezdeményezés, ami egyfajta előzményként tekinthető: 1908-tól 1910-ig működött

a fővárosban egy cigányzenészek által alapított egyesület. Az egyáltalán nem volt olyan léptékű, kiterjedésű, mint a két világháború közötti egyesület, de előzményként fontos.

– *A repertoárok fennmaradtak, megtudható hogy egy-egy helyen milyen darabokat játszottak?*

– Nyomokban, ha az újságokban erre kitértek. Amúgy erről bővebb adatokat nem találtam. De célirányosan nem is kerestem ilyeneket.

– *Milyen visszajelzések érkeztek a könyvről, akár a cigányzenészek, akár a szakma oldaláról?*

– Több könyvbemutató volt az Ünnepi Könyvhéten a nagyszínpadon és az Újpesti Cigány Nemzetiségi Önkormányzatnál. Oda meghívtunk szakembereket is: Nagy Pált, Szuhay Pétert, D. Magyar Imrét, aki az említett Magyar Imrének egyébként unokája. Az külön izgalmas volt, hogy a nagyapjáról volt szó. A szakmai visszhangja jó volt, alapvetően valamennyi kutató, szakember dicsérte, hogy hiánypótló, meg hogy erről az egyesületről nem tudtunk szinte semmit, és a korszakról is számos új adalékkal szolgált, tehát azért elég sok területhez köze van. A kedvező fogadtatásban nagy szerepe volt a Gondolat Kiadónak is, mert reprezentatív kötetet készített, és a hírverésével is foglalkozott. Valamennyi nagyobb könyvesbolti láncban kint van a polcokon és számos könyves portálon meg lehet rendelni. Alapvetően tehát így terjed, kapok visszajelzéseket, írnak róla recenziókat. Olyan szakkönyv lesz, amit még jó pár év múlva is használni fognak. Nem lehet felülről ezt a témát, mivel én szinte százszázalékosan feltártam. Ennek a korszaknak e témában ez az alapkönyve.

– *Kik az érintettek, akikhez szeretnéd, hogy eljusson ez a könyv?*

– Elsősorban a cigányzenészek, akiknek személyes szempontból is izgalmas lehet. Újpesten például a könyvbemutató után mesélték, hogy volt, aki talált adatokat a felmenőiről. Cigányzenészek leszármazottja volt: „hát az én nagyapám ott van a könyvben...”. Jó ezt látni. A cigányzenész társadalom számára tehát nagyon személyes adatok is vannak benne. A nevek, meg hogy ki mit csinált, ez a külön érdekessége. Szóval elsősorban nekik. A kutatói szféra mellett amúgy meg a történelemkedvelő, nyitott embereknek, vagy akit érdekel a cigányzenészek múltja. Alapvetően ezek a célcsoportok.

– *És milyen jövőbeni terveid vannak? Tervezed, hogy folytatod ezt a témát?*

– Tervezem, amint említettem, hogy a Magyar Imre és a Bura Károly életrajzokat kidolgozom. Aztán szeretném megírni az előzményszervezet 1908-1910 közötti történetét. Meg azt feltárni, hogy a szocialista korszakban volt-e valamilyen szervezetük, amit az állami keretek engedtek, vagy maguk hozták létre, és ha volt ilyen, az hogyan működött. Azért

is izgalmas lenne, mert akkor nagyjából a cigányzenészek szervezeteinek száz évét megismerhetnénk.

– Dolgoztál ezen a könyvön, jegyzeteket szerezteél, újságokból tájékozódtál. Hogyan hatott rád ez a munka? Átalakított-e benned valamit?

– Biztos, hogy átalakított. A végére eléggé elfáradtam, mert a kötet az elgondolástól a megjelenésig, azaz addig, hogy a kezembe tudtam venni, tíz hónap alatt készült el, ami elég gyorsnak számít. Tehát erős tempóban készült, és alapvetően jó érzés volt ezen a témán dolgozni. Előtte nagyon sokat foglalkoztam XX. századi cigánytelep-felszámolásokkal, azzal, hogy milyen elgondolásokat, milyen jelentéseket írtak róla, milyen programok voltak. Azokban rendszeresen a közegészségügyi problémák kerültek előtérbe. Kiment a karhatalom, bántalmazta az ott élőket. Hastífusz járvány volt a telepeken... Állandóan ilyeneket kellett olvasni, mert ezekből írtam tanulmányokat, ami nagyon fontos szociálpolitikai történet. Ezután tehát jó volt egy pozitív témával foglalkozni (folyóiratok, nagy szervezet, iskola, az együttélésre is jó példa volt, közös célok, közös értékek). Alapvetően jó volt ezzel a témával foglalkozni, és a magyarországi cigányságot, a magyarországi cigányság emblematisz csoportját, a cigányzenészeket kedvező színben láttatni.

– És milyen további terveid vannak még szakmai téren, ami számodra szakmai kiteljesedést vagy következő célt jelentene?

– Az a téma, amin dolgozom, a cigánytelep-felszámolási programok a XX. század elején. Erről írok monográfiát. Bizonyos elemeit már kidolgoztam, de a hiányzó részeket még most rakom hozzá. Elég izgalmas, hogy az 1800-as években, főként az 1800-as évek végétől rendszerváltásig hogyan alakult a telep-felszámolási elgondolás az államigazgatásban és milyen kölcsönhatásban voltak a helyi hivatalokkal. Kicsit eszmetörténet, hogy mit gondolt a többségi társadalom meg a hivatali apparátus a cigánytelepek felszámolásáról. Hogyan kell, mint kell, mi az indíték? És utána a különböző időszakokat – dualizmus, Horthy-korszak, Rákosi-korszak, Kádár-korszak – össze lehet hasonlítani. Mik voltak azonosak? Lehet mondani, sok hasonlóság van az egyes korszakok között. Szeretünk sokszor szembehelyezkedni az előzővel, de annak ellenére megismételjük a hibáit. Erre nagyon sok példa akad a cigánysággal kapcsolatban. A szocialista korszak első egy-két évtizedében mindig úgy kezdték a cigánysággal kapcsolatos anyagokat, hogy a Horthy-korszak öröksége, meg hogy akkor milyen kirekesztő rendeletek voltak. Amit akkor kitaláltak, azokat valósították meg utána az ötvenes években, tehát ők meg is csinálták. De amúgy megvan ez napjainkig is. Sokszor, amikor cigánytelepekről vagy a cigányságról van szó, akkor, ahogy a szocialista évtizedekben mutogattak a Horthy-korszakra, a rendszerváltás után úgy mutogattunk a szocialista időszakra. Mára ez kicsit felgyor-

sult, mert most mindig a másik kormány felelős, és akkor nagyjából mindig megvan, hogy ki a bűnbak.

– A cigányok megértését nem nehezíti, hogy a többségi társadalom nem ismeri a magyarországi cigányok XX. századi történetét, nem tudja ezeket az adatokat, információkat?

– Szerintem fontos lenne megismerni, mert közös a múlt, ugyanúgy része a történelemnek. Nem kérdés, hogy a magyarországi svábok vagy a magyarországi zsidóság történetéről hány cikk, könyv jelent meg. Ezekről van szakirodalom, ez nyilvánvaló, elfogadta a történettudomány. A cigányság történetével – vagy az adott hatalom történetével, amikor a cigányokkal foglalkozott – azzal még kicsit hadilábon állunk. Tehát sok a feltáratlan rész, abban még van munka, és az ismeretek elterjedtsége is minimális.

– Akkor ezek a könyvek is hozzásegítenek a megértéshez.

– Ez az egyik céljuk, hogy megértsék az emberek, hogy valami ismeretet szerezzenek. Azért is jelent meg olyan küllemmel a kötet, hogy azt bárki szívesen a kezébe vegye. Ami még ehhez a kérdéshez tartozik: a magyarországi cigányság jelentős része sem ismeri a saját történelmét. Azért is lenne fontos kiadványokkal, könyvekkel előállni, hogy azokon keresztül megismerjék. Vannak viták, hogy a kollektív tudatban hogyan jelenik meg a történelem. Van egy történelemképük, de sokszor köszönőviszonyban sincs azzal, amit a tudomány feltár. Fontos lenne tehát, hogy mindenki ismerje a saját történelmét.

– Köszönjük a beszélgetést, további jó munkát kívánunk!

